
UDK 808.62-48:654.1

Autorski pregled

Prihvaćeno 30.03.1996.

Đurđa Škavić

Akademija dramske umjetnosti, Zagreb

ODNOS HRVATSKOGA JEZIKOSLOVLJA PREMA NAGLASCIMA U JAVNIM GLASILIMA

SAŽETAK

Već samim time što je javan, govor u elektroničkim glasilima podvrgnut je pomnom promatranju i preispitivanju u jezikoslovcima i slušateljstva. Osobito je tomu izložena njegova naglasna sastavnica.

Svrha stručnih napisa o govoru u javnim elektroničkim glasilima, ovdje su razmatrani oni koji se odnose na naglasnu problematiku, jest da upozori na pogreške i da pouči. Takvi su napisi osobito dragocjeni zbog toga što nam istodobno otkrivaju kakav se naglasak ostvaruje, a kakav se preporučuje, što je značajan doprinos proučavanja razlika između dosadašnje hrvatske kodificirane naglasne norme, koja je nametala propise svojstvene nekom univerzalnom standardnom novoštokavskom modelu, i jezične prakse.

Ključne riječi: *akcentuacija, hrvatski jezik, govor, standardizacija, elektronička glasila*

Govor u elektroničkim glasilima je javan, i stoga izložen pomnom promatranju, preispitivanju i ocjenjivanju i jezikoslovaca i slušateljstva. Osobito je tomu podvrgnuta njegova **naglasna sastavnica**.

I dok svakodnevno slušamo primjedbe o govoru i govorenju u elektroničkim glasilima, jer gotovo i nema slušatelja koji se ne smatra pozvanim nešto o tome reći, stručnih napisa, osobito o naglasnoj problematici, nema mnogo. No budući da su pisani s namjerom da upozore na pogreške i da pouče govoritelje u elektroničkim glasilima, nama su neobično dragocjeni, jer nas obavještavaju o tome kakav se naglasak preporučivao, a kakav se ostvarivao, tj. kakve su bile razlike između kodificirane i uporabne norme, što su važni podaci za praćenje i proučavanje naglasnih promjena u hrvatskome jeziku.

Izdvojila bih, u tome kontekstu, napise o naglasnoj problematici u elektroničkim glasilima koje su potpisali naši priznati jezikoslovci, a koji su tiskani tijekom dvadesetak godina, te nam daju i vremensku dimenziju. To su napisi Ljudevita Jonke (1956), Ive Pranjkovića i Nives Opačić (1978).¹

Nama danas daleke 1956. godine, dakle prije četrdesetak godina, Ljudevit Jonke počinje svoj članak riječima:

U posljednje vrijeme doista se često čuju tužbe na jezik zagrebačke Radio-stanice... Kad se čovjek potanje zainteresira, o čemu se radi, tada sazna, da se slušaoci zagrebačkog radija tuže na pretjeranu upotrebu tuđih riječi, na nepoznate fraze, ali najvećma ipak na "sasvim neobičan akcent, koji se u novije vrijeme čuje od zagrebačkih spikera".

Taj "neobičan akcent" slušatelji su okarakterizirali kao "seljački", a što je još gore, navodi Ljudevit Jonke, mnogi misle da "se uvode srpski akcenti umjesto hrvatskih", a to su naglasci: *Jugoslāvija, regulātor, konduktēr, asistent, fāmīlija, historija, āluzija, debatni, u govōru, u slučāju, na kamēnu, debatīramo, zā djecu, niz vodu, zā dušu, bez mājkē, između brāčē, i sl.*, a koje slušatelji očekuju, prema Jonkeovim navodima, ostvarene kao: *Jugoslāvija, regulātor, konduktēr, asistent, fāmīlija, historija, aluzija, debatni, u govōru, u slučāju, na kāmēnu, debatīramo, za djēcu, niz vōdu, za dušu, bez mājkē, između brāčē, i sl.*

Međutim, kako se doznaje iz daljnjega teksta, slušatelji nisu osamljeni, pridružuju im se i neki jezični stručnjaci, koji također izražavaju nezadovoljstvo "protiv akcenata *na kamenu, bez dinara, u oblaku, navrijeme*, a možda i protiv *ambasadora*", kaže Jonke, jer drže da se takvi naglasci "nameću zajednici".²

No unatoč svim prosvjedima i slušatelja i pojedinih hrvatskih jezikoslovaca, Jonke se opredjeljuje za tadašnju kodificiranu naglasnu normu (tzv. Dančićevu

1 Ljudevit Jonke: Akcentuacija na našoj Radio-stanici, Jezik, IV, br. 5, 1956, Zagreb
Ivo Pranjković: O govoru spikera (i drugih radnika i suradnika) Radio-Zagreba, Jezik, XXV, br. 5, 1978, Zagreb

Nives Opačić: Slušajući programe Radio-Zagreba, Jezik, XXV, br. 5, 1978, Zagreb
2 Jedan je od tih stručnjaka i Ivan Brabec, s kojim Jonke polemizira u svojem članku, jer kako kaže, Brabec u takvim naglascima "osjeća arhaizam, koji se povampirio, postoje uskrsnuo iz mrtvih". Brabec se zauzima u svojim kasnijim radovima i za veću slobodu pri prenošenju naglaska, što potkrepljuje brojnim primjerima iz pera Krleže, Vidrića, Nazora, gdje ritam ili rima upućuju na neprenošenje naglaska na proklitiku (O akcentskim reformama, Jezik, VII, br. 2, 1958).

normu), tj. za naglaske *Jugoslāvija, regulātor... u govoru... između braće*, i to podupire poznatim tvrdnjama naših vukovaca: “otkako se u prvoj polovini 19. stoljeća razvila nova hrvatska i srpska književnost, ona je za književni jezik odabrala štokavsko narječje s novim akcentima i s novim oblicima. (...) Novoštokavska akcentuacija sjedinjuje i Beograd i Zagreb i Sarajevo i Titograd, i zasada se samo na njezinu temelju može postići jedinstven književni izgovor”.³

Međutim, ni slušatelji, a ni neki jezikoslovci nisu imali sluha za nametnuto im zajedništvo, nego su unatoč nastojanjima službenoga jezikoslovlja da provede krute nehrvatske naglasne norme, slijedili višestoljetnu tradiciju hrvatskog novoštokavskog naglasnog sustava, tzv. zapadnu novoštokavštinu, “umekšanu” kajkavskim i čakavskim susjedstvom.

I dok su u doba Jonkeova napisa spikeri bili dobri govornici “pravilne novoštokavske akcentuacije”, nakon dvadesetak godina, kako svjedoče u svojim zapisima 1978. godine Ivo Pranjković i Nives Opačić,⁴ spikeri (reporteri, voditelji, urednici) ne poštujući naglasnu “normu standardnog jezika... Neočekivano velik broj riječi bio je izgovoren tako da je upotreba naglaske u njima bila u izravnoj suprotnosti s osnovnim obilježjima našeg naglasnog sustava”.⁵ Pranjković ustanovljuje da govornici ne samo što ostvaruju silazni naglasak u zadnjem slogu, pri čemu navodi riječi stranoga podrijetla (umjesto *kongres, aspekt, koncert, parlament, koncept, objekt, efekt, projektant, socijalist, angažman, predsjedan, telefōn, milijun* - čuje se *kongrēs, aspēkt, parlāmēt, koncept, objekt, efēkt, projektānt, socijalist, angažman, presedan, telefōn, milijun*), nego ga ostvaruju i na unutrašnjim slogovima: *osjčtiti, usmjēriti, pobrnuti, razgrančiti, odušēvljeni...; ugrađena, porazgovarāmo, dešāvā, Jugoslāvija, Makedonija, mrtvačnica... itd.* (umjesto *osjetiti, usmjeriti, pobrinuti... itd.*).

Pranjković donosi i primjere u kojima nije prenesen naglasak na proklitiku: *ne slušamo, u njemu, za tri dana* itd. (umjesto *nē slušāmo, ū njemu, zā tri dāna*). Nives Opačić ga dopunjuje primjerima u kojima su također naglasci bili upotrijebljeni pogrešno, bilo “s gledišta vrste, bilo s gledišta njihova mjesta”, npr. *simpōzij, završeno, povuku za nōs*, itd., ali uočava i velik broj genitiva množine imenica muškoga roda sa silaznim naglaskom na trećem slogu od kraja: *zadātaka, pojedīnaca, gubītaka, podātaka*. Postoji u Pranjkovića još jedna kategorija: Primjeri u kojima je izgovoren nestandardan naglasak, ali u

3 U obranu kodificirane norme Jonke čitatelje podsjeća “kako je prije nekoliko godina zagrebačkoj izvedbi Eshilova ‘Agamemnona’ baš novoštokavska akcentuacija dala poseban čar upravo svojim muzikalnim obilježjem”. Nitko to i ne osporava. Poznate Ujevićeve stihove možemo pročitati samo ovako:

I nema sestre ni brata,

I nema oca ni majkē

I nema drage ni drugā...,

a Nazorove: *Slaga, tkoreče, da smo lovor-grana,*

Melem narani, duga u oblaku...,

jer ostvaruje rimu sa *čvrstu šaku*. I takvi nam naglasci trebaju da bi jezik mogao obavljati sve svoje funkcije, no danas su oni stilski obilježeni.

4 Nav. djelo.

5 Pranjković, nav. djelo.

kojima ne dolazi do narušavanja distribucijskih ograničenja". Nama je i najzanimljivija, jer se u njoj krije podosta podataka o kodificiranoj naglasnoj normi i o naglascima ostvarenim u jezičnoj praksi. Prema Pranjkoviću su pogrešni ovi naglasci: *poslanici, značenje, tumačenje, televizija, obrazovanje, suprotnost, očuvanje, odugovlačenje, neposredno, svećinstvu, svjedoči, ponedjeljka, prenesē, izdavački, pročitati ću; komisija, nekoliko, ponosan, zapadnim* (umjesto *poslanici, značenje, tumačenje, televizija, obrazovanje, suprotnost, očuvanje, odugovlačenje, neposredno, svećinstvu, svjedoči, ponedjeljka, prenesē, izdavački, pročitati ću, komisija, nekoliko, ponosan, zapadnim*).

Nas, međutim, pri razvrstavanju ovih naglasaka na standardne i nestandardne zbunjuje što ne znamo podrazumijeva li autor pod "standardom" kodificiranu ili uporabu naglasnu normu, jer se jednom odlučuje za naglasak po kodificiranoj (Daničićevoj) normi (*poslanik, svjedoči*), a koji je suprotan uporabnoj normi, a drugi put za uporabnu normu, tj. za naglaske koje rabi većina, ali nisu zabilježeni u priručnoj literaturi (tumačenje, neposredno). Budući da je u to doba bilo teško sa sigurnošću reći što pripada uporabnoj normi, jer je bila nedovoljno istražena a kamoli zapisana, pretpostavljamo da su neka autorova rješenja, koja nam se mogu činiti samovoljnima, zapravo pokušaj verificiranja uporabne norme. Međutim, to je težak i zahtjevan posao, pri kojemu je potrebna svestranost i izdiferenciranost izvora.

Mi smo i tada znali što nećemo, tj. koji naglasci ne pripadaju zapadnoj novoštokavštini, ali su postojala kolebanja između nekih rješenja. Kao primjer uzimamo riječ poslanik. Daničićev je naglasak *poslanik*, govoritelj u elektroničkim glasilima ostvaruju ga kao *poslanik*, a Pranjković drži da bi trebali naglašavati *poslanik*. Dakle, tri mogućnosti. Tadašnji su se govoritelji, ali i mnogi jezikoslovci opredijelili za naglasak *poslanik*.⁶

I na takav bismo način mogli, ali i morali razgovarati o svakom navedenom primjeru, jer se u ovih četrdesetak godina nakupilo mnogo naglasnih problema, a malo rješenja. Iako su o mnogima od njih (naglasak posudnica, problem silaznog naglasaka na nepočetnim slogovima, neprenošenje naglasaka na proklitiku) već mnogo puta raspravljali naši jezični stručnjaci, neka pitanja još čekaju sustavna istraživanja, a neka jednostavno priznanje.

Trebamo pažljivije osluškiivati naglasne ostvaraje govoritelja u elektroničkim glasilima, izuzevši pogreške o naglašavanju nastale uslijed neznanja, jer dobri govoritelji nastoje korespondirati sa slušateljstvom, koje, opet, želi prepoznati govor u elektroničkim glasilima kao svoj govor, želi se s njime identificirati, a to znači da očekuje da govoritelji govore spontano zajednički im materinski jezik. To pretpostavlja opiranje donedavno kodificiranoj

6 Bratoljub Klaić je u neobjavljenom naglasnom priručniku zapisao: "Četiri imenice ovoga tipa, koje su stariji akcentolozi propisivali s akcentom kao *državnik* govore se i prema tipu *gospodar*, gen. *gospodara*, osobito u Hrvatskoj, pa je takav akcent registriran kao dobar u novijim priručnicima. Tako imamo dublete: *činovnik* i *činovnik*, *govornik* i *govornik*, *poslanik* i *poslanik*, *stanovnik* i *stanovnik*". Danas je u Hrvatskoj samo *stanovnik* i i *činovnik*. *Govornik* i *govornik* nositelji su različitih značenja (onaj koji govori i onaj koji drži govor), pa je pretpostavka da i naglasak *poslanik* preteže u zapadnoj novoštokavštini, poduprt još i kajkavskim naglasakom *poslanik*.

naglasnoj normi koju Hrvati, tj. zapadni novoštokavci, nikada nisu potpuno prihvatili, jer im je bila strana, nametnuta, i jer je donosila propise koji su bili svojstveni nekom univerzalnom novoštokavskom modelu, a ne hrvatskome.

Nadam se da će ovaj kratki prikaz na žalost nedovoljno istražene uporabne norme pridonijeti nastojanjima da se oslobodimo i danas prisutnog utjecaja Daničićeve naglasne norme, koja zbog neznanja, navike ili komocije i danas postoji u hrvatskom naglasnom sustavu.

LITERATURA

- Brabec, Ivan.** (1958). *O akcenatskim reformama*. Jezik, VII, br. 2.
- Jonke, Ljudevit.** (1956). *Akcentuacija nanašoj Radio-stanici*. Jezik, IV, br. 5.
- Pranjković, Ivo.** (1978). *O govoru spikera (i drugih radnika i suradnika)* Radio-Zagreba. Jezik, XXV, br. 5.
- Opačić, Nives.** (1978). *Slušajući programe Radio-Zagreba*. Jezik, XXV, br. 5.

Đurđa Škavić
The Academy of Drama Art, Zagreb

THE ATTITUDE OF CROATIAN LINGUISTICS TO WORD STRESSES ENCOUNTERED IN MASS MEDIA

SUMMARY

The speech used in electronic media for the very fact of being public is subject to close scrutiny from the part of both linguists and listeners. This particularly applies to stresses.

The objective of professional articles concerning speech as is found in electronic media (and more particularly its stress problems) is to point to errors and to study them. Such articles are invaluable because they reveal simultaneously the stress pattern that is materialized in practice and the stress pattern that is recommended; this is an important contribution to the study of differences between the Croatian codified stress norm which has so far imposed rules in accordance with a universal standard novostokavian model, and the linguistic practice.

Key words: *codified stress norm, used stress norm, Croatian stress standard, Croatian language, speech, standardization, electronic media*
